

Vít MIŠAGA, *Kristián IV., Mansfeld a vpád do Slezska a na Moravu. Vybrané kapitoly z dějin dánské fáze třicetileté války*, disertační práce, Univerzita Karlova v Praze 2014

Abstrakt

V rámci české i evropské historiografie raně novověkých dějin patří období třicetileté války (1618 – 1648) mezi ty nejsledovanější. Je to logicky především osud českého stavovského povstání, tak zvaná česká fáze třicetileté války (1618 – 1621), která poutá zájem domácí historické obce. Období dánské fáze (1625 – 1629) se už takovému zájmu netěší. Vítězové byli takřkajíc „dáni“ a dlouhé peripetie války už na osudu českých zemí nic nezměnily. Druhé polovině dvacátých let proto dominují v historickém podání jiná témata. Také v zahraniční literatuře můžeme hovořit o jistém upozadění dánského zásahu do války. Jakoby neúspěšné angažmá Kristiána IV. Dánského v boji proti císaři jen vyplňovalo čekání na zářivý vstup švédského Lva ze Severu, Gustava II. Adolfa. Takový je alespoň pohled „vševědoucího“ současníka, který zná výsledek. Předložená práce se pokouší tuto optiku změnit. Badatelsky vychází ze studia vpádu generála Arnošta z Mansfeldu a Jana Arnošta Sasko-Výmarského do Slezska a na Moravu v letech 1626 až 1627, které proběhlo v magisterském studiu. Jde nám především o pohled z pozice protihabsburské strany.

Dlouho očekávané tažení zapůsobilo v reáliích války jako meteor. Už současníci vnímali tažení jako mimořádné. Zatímco Mansfeld měl vojsko vlastní, formálně podřízené Anglii, vévoda Jan Arnošt I. mladší Sasko-Výmarský velel plukům dánského krále Kristiána IV. Ten stál v letech 1625 až 1629 v čele protihabsburské koalice ustanovené v Haagu. Diverze do Slezska byla zahájena v červnu 1626. Úkolem výpravy bylo splnění mnoha cílů a až do října 1626 do ní byly vkládány mnohé naděje. Odvážný podnik měl získat haagské alianci strategickou převahu proti rostoucí síle habsbursko-katolické strany v Říši, jejímž ztělesněním byla ligistická a císařská armáda, první z nich vedená zkušeným válečníkem generálem Tillym, druhá vycházející hvězdou císařské strany Albrechtem z Valdštejna. Cílem jejich protestantských soupeřů bylo přenést válku dál od Dolnosaského kraje na nepřátelské území a po spojení se sedmihradským knížetem Gáborem Bethlenem táhnout snad až na Vídeň. Vinou mnoha okolností však z cílů výpravy sešlo. Po Bethlenově míru s císařem, smrti hlavních velitelů a velikých ztrátách vojska na pochodu byl osud výpravy na první pohled zpečetěn. Díky královskému válečnému komisaři Joachimůvi Mitzlaffovi se podařilo zbytky vojska zachránit, vybudovat rozsáhlou základnu na okupovaném pomezí Moravy a Slezska, a tak více jak půl roku ohrožovat císaře a jeho země. V červnu a červenci 1627 byla dánská enkláva smetena vojenskou silou Albrechta z Valdštejna.

Ačkoliv popis sledovaných dějů a činnost hlavních aktérů je možné opravovat v detailech dál, cíle předložené práce směřovaly jinam. Heuristická příprava nabyla značného rozsahu a krom domácích archivů se dotkla i zahraničí, konkrétně Německa, Rakouska a Dánska a ohledně historiografie též Norska. Práce byla koncipována jako trilogie do tří hlavních oddílů. Byť mohou vybrané kapitoly stát též samostatně jako dílčí studie, tvoří vzájemně provázaný celek. Východiskem výzkumu bylo téma diverze do českých zemí, které je věnován třetí oddíl práce. Obnáší v sobě především moment multiperspektivity. Jak pohlížel na vpád do středu Evropy vojevůdce, diplomat, prostý voják nebo obyvatel zasažených krajů? Jaká byla role sedmihradského spojence? Právě na tyto a další otázky se snažíme najít odpověď. Jestliže jsme díky dokumentům z Výmaru sledovali osudy talentovaného vojevůdce Jana Arnošta Sasko-Výmarského, díky edici diplomatické korespondence anglického vyslance sira Thomase Roa z Istanbulu jsme se pokusili rozebrat pozici sedmihradského knížete Gábora Bethlena. K Bethlenovi přitom máme jen málo přímých cest a na stav české i zahraniční historiografie dosud působí jazykové bariéry. Ve sledovaném kontextu je nanejvýše lákavá a potřebná perspektiva civilistů. Městské a venkovské obyvatelstvo tvořilo chtě nechtě důležitý vojenský faktor a v různých formách ovlivňovalo průběh války na lokální úrovni. Jak se tak dělo na obsazených územích severní Moravy a Horního

Slezska? Je pozoruhodné, že obklíčená dánská enkláva přežila relativně dlouhou dobu. Jaký podíl na tom měli moravští a slezští civilisté? Důraz v líčení byl kladen na aktivní podobu jejich činnosti.

Bádání po osudech výpravy ke středu Evropy probouzelo otázky, které téma jistým způsobem přesahovaly. Jak idea vpádu vznikla a jak a kým byla v dánském táboře prosazena? Kdo byl vlastně Mansfeld, Jan Arnošt Sasko-Výmarský a Kristián IV.? Jací to byli vojevůdci a proč prohráli? A co emigranti a vojáci z českých zemí? Jakou zaujali úlohu v dánském vojsku? V druhé části práce je dominantním tématem činnost generála Arnošta z Mansfeldu. Do rozhodování o struktuře práce jistě zasáhlo publikování rozsáhlé disertace historika Waltera Krüssmanna v roce 2010 věnované právě Mansfeldovi. Jedním z vrcholů generálova angažmá v dánské válce byla bitva u Desavy dne 25. dubna 1626. Mansfeldovo vojsko bylo téměř rozdraceno, ne tak vojevůdcova energie. Byla porážka u mostu nešťastnou náhodou, nebo projevem dlouhodobého zaostávání vůči silnějšímu soupeři? Jakou roli hrál v dění Kristián IV.?

Právě ke králi směřuje další „balík“ otázek, se kterými se badatel v tématu dánské fáze a vpádu musí potýkat. Měl dánský král vůbec na to vést válku s císařem v Říši? Není porážka ve Slezsku a na Moravě v létě 1627 jen logickým vyústěním dávno jasných předpokladů? V prvním oddíle naší trilogie se tedy věnujeme právě Kristiánovi IV. a jeho válečnému zásahu. Nejde pouze o mezinárodní situaci a konkrétní pohyby armád, ale též o vojenský potenciál, finanční zdroje a strategické schopnosti dánského krále. Tyto otázky nutně vedli k širším problémům, na jejich zodpovězení nemáme tolik místa. Byla dánská fáze jen přestávkou před velkým nástupem Gustava II. Adolfa? Byl dánský král pouhým „předskokanem“ velkého „Lva ze Severu“? V naší situaci zcela konkrétně: Jakou roli ve válce hrál vpád do Slezska? Projevilo se v něm strategické myšlení krále? V kontextu velkých švédských vítězství padá logicky na Gustavova předchůdce v protihabsburském boji velký stín. Tato studie nemá v úmyslu umenšovat velikost švédského krále, neboť o něm tato práce není. Avšak na dánského krále vrhla tímto způsobem stín hned dvojí. Pro dobu dánské fáze dominuje totiž téma „Valdštejn“ i v německé literatuře.

Jak již plyne z výběru tématu, zájem se krom několika přesahů soustředil na dění let 1625 až 1627. Jde tedy jen o část dánské fáze války. Toto dvouapůlleté období nazývá dánská historiografie jako „německé“. Do léta 1627 se totiž válka odehrávala v Dolnosaském kraji a byla stále jen soukromou záležitostí krále. Teprve až porážka diverze do Slezska a návrat Valdštejna na německé bojiště jasně změnil poměr sil a dánský král musel ustoupit do svých zemí. Tím se změnil charakter konfliktu. Po velké manévrovací válce nastalo období spíše pozičních bojů.

K práci patří edice použitých pramenů v příloze. Krom seznamu vojáků několika dánských kompanií, které vznikly v rámci krátkých sond, zde najdeme vzájemnou korespondenci Arnošta z Mansfeldu a Kristiána IV. z období od podzimu 1625 do června 1626. Velmi úzkému výběru nepřeborného množství pramenů k dějinám samotného vpádu dominuje rozsáhlá zpráva dánského válečného komisaře Mitzlaffa, který po smrti hlavních velitelů stál v čele dánské armády ve Slezsku a vydatně přispěl k udržení enklávy až do července 1627.